

ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਜੈਨ ਧਰਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ ਸਾਲ 1976 ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਮਜ਼ਮੂਨ ਚੰਗੇ ਨੰਬਰ ਲੈ ਕੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਵਿੰਦਰ ਜੈਨ ਦਾ ਜਨਮ 23 ਅਕਤੂਬਰ 1949 ਨੂੰ ਮਲੋਰਕੋਟਲਾ, ਜੋ ਉਦੋਂ ਇਕ ਮੁਸਲਿਮ ਰਿਆਸਤ ਸੀ, ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਨਕ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੈਨ ਅਤੇ ਜਨਨੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਵਿਮਲਾ ਦੇਵੀ ਜੈਨ ਆਪਣੀ ਨਿਮਰਤਾ, ਧਰਮ-ਸੇਵਾ, ਸਹਿਨ-ਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਸਦ-ਗੁਣਾਂ ਕਾਰਣ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਨਮਾਨਿਤ, ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਿਤ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਿਯ ਹਨ। ਬਾਲਕ ਰਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਗੁੜਤੀ ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ 1972 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਬੀ. ਏ. ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ 1976 ਵਿਚ 'ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ' ਦਾ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਮਜ਼ਮੂਨ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਅੰਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਜੈਨ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਵਿੰਦਰ ਜੈਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਦੱਸਤ, ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਸਨੇਹੀ ਅਕਸਰ 'ਧਰਮ ਭਰਾ', 'ਜੈਨ ਭਰਾ', 'ਇਕ ਰੂਹ', 'ਇਕ ਜੋਤੀ', 'ਹੀਸਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ', ਇਕ ਪ੍ਰਾਣ ਦੋ ਸ਼ਰੀਰ ਆਦਿ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਲੀ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ, ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ, ਸੋਚਣੀ, ਰੁਚੀਆਂ, ਹਾਵ-ਭਾਵ ਆਦਿ ਇਕੋ ਭਾਂਤ ਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਧਰਮ ਸਮਰਪਿਤ ਜੋੜੀ (1) ਪਚੀਸਵੀਂ ਮਹਾਵੀਰ ਨਿਰਵਾਨ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਸੰਯੋਜਿਕਾ ਸਮਿਤੀ, ਪੰਜਾਬ, (2) ਜੈਨੋਲਿਜਕਲ ਰਿਸਰਚ ਕੌਂਸਲ, ਅਤੇ (3) ਮਹਾਵੀਰ ਇੰਟਰ ਨੈਸ਼ਨਲ, ਮਾਲੇਰ ਕੋਟਲਾ ਦੀ ਸੰਸਥਾਪਕ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਜੈਨ ਪਹਿਲੀ ਸਮਿਤੀ ਦੇ ਸੰਯੋਜਕ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਵਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਜੈਨ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਤੌਰ ਤੇ ਅਣਥਕ ਅਤੇ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਵਤੀ ਜੈਨ ਐਵਾਰਡ, ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਮਹਾਵੀਰ ਜੈਨ ਵੈਜੀਟੇਰੀਅਨ ਅਵਾਰਡ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਅਚਾਰਿਆ ਸ਼੍ਰੀ ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਜੈਨ ਭਾਸ਼ਣ ਮਾਲਾ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ (1) 25ਵੀਂ ਮਹਾਵੀਰ ਨਿਰਵਾਨ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਕਮੇਟੀ ਪੰਜਾਬ, ਸਰਕਾਰ (2) ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਾਵੀਰ ਜੈਨ ਸੰਘ, ਪੰਜਾਬ, (3) ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮ ਸੰਮੇਲਨ, (4) ਇੰਟਰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਮਹਾਵੀਰ ਜੈਨ ਮਿਸ਼ਨ, ਨਿਊਯਾਰਕ (ਅਮਰੀਕਾ) ਵਰਲਡ ਜੈਨ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਜੈਨ ਸਭਾਵਾਂ, ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਜੀਵਨ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਪਦ-ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਯੋਗਦਾਨ ਅਤੇ ਕੀਤੇ ਕਾਰਜ ਦੂਜੇ ਯੁਵਕਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ

ਸਰੋਤ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਪਰ ਇਸ ਜੋੜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਤੌਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ, ਸਾਹਸ ਤੇ ਅਗਵਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜੈਨ ਸਾਧਵੀ ਰਤਨ ਸ਼੍ਰੀ ਸਵਰਣ ਕਾਂਤਾ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੈਨ ਚੈਅਰ ਸੈਂਕੜੇ ਛੱਪੇ, ਅਣਛੱਪੇ ਗ੍ਰੰਥ ਭੇਂਟ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਇਹ ਪਾਵਨ ਸਾਧਵੀ ਆਪਣੀ ਸੁੱਚੀ ਕਰਣੀ, ਕਥਨੀ, ਉੱਚ ਅਧਿਐਨ, ਚਿੰਤਨ ਤੇ ਮਾਨਵ-ਸੇਵਾ ਕਾਰਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਸਥਾ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਧੁਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਕਥਾ ਨਾਲ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ-ਮੁਕਤ ਕਰਕੇ, ਅਨੂਪਮ ਸੰਤੋਸ਼, ਅਧਿਆਤਮਕ ਰਸ ਤੇ ਸਾਹਸ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਾਨਵ-ਸੇਵਾ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਜੈਨ-ਧਰਮ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ, ਸੂਤਰਾਂ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਕੇ ਮੂਲ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸੁਗਾਤ ਦੇਣ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸੇ 'ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ' ਹਾਰਦਿਕ ਵਧਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹੋ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਲਗਨ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ । ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨਾ-ਦਾਤੀ ਜੈਨ ਸਾਧਵੀ ਰਤਨ ਸ਼੍ਰੀ ਸਵਰਣ ਕਾਂਤਾ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਵੀ ਅਭਿਨੰਦਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਡਾ. ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ

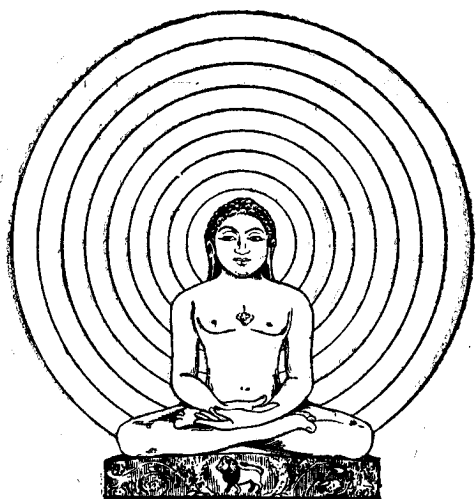
ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਤੇ ਮੁਖੀ

ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ

ਪਟਿਆਲਾ

ਮਿਤੀ 14 ਜਨਵਰੀ 1989





ਜੈਨ ਪਰੰਪਰਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ

ਅਤੇ

ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ

ਜੈਨ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ

ਤੀਰਥੰਕਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ

ਜੈਨ ਧਰਮ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਉਂਨਾ ਹੀ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਆਤਮਾ ਦਾ ਇਤਿ-
ਹਾਸ। ਜਿਵੇਂ ਆਤਮਾ ਅਨਾਦਿ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੈਨ ਧਰਮ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਅਨਾਦਿ ਹੈ। ਜੈਨ
ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੁੱਚਾ ਜੀਵ ਚਾਰ ਗਤੀਆਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਗਤੀਆਂ
ਹਨ। 1) ਮਨੁੱਖ 2) ਦੇਵਤਾ 3) ਪਸ਼ੂ 4) ਨਾਰਕੀ। ਸੰਸਾਰ ਅਨਾਦਿ ਹੈ ਅਨੰਤ ਹੈ ਪਰ
ਦਰਵੇ ਪਖੋਂ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਕ ਖੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਭਰਤ ਖੰਡ ਹੈ। ਜਿਥੇ
24 ਤੀਰਥੰਕਰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿੰਸਾ, ਸੰਜਮ ਤਪ ਤੇ
ਅਨੇਕਾਂਤਵਾਦ ਦਾ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੀਰਥੰਕਰ ਜੈਨ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ
ਆਤਮਾ ਦੀ ਸਰਵਉੱਚ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਤੀਰਥੰਕਰ ਕੋਈ ਅਵਤਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ
ਪਰ ਆਤਮਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਹੀਂ। ਤੀਰਥੰਕਰ ਦੇਵਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ
ਰਾਹੀਂ ਪੂਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੀਰਥੰਕਰ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਸਦਕਾ ਮਤੀ, ਸਰੂਤ,
ਤੇ ਅਵਧੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਧਾਰਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਾਜ ਵੰਸ਼ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ
ਹਨ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾਵਾਂ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 14 ਸੁਪਨੇ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ।
ਸਾਰੇ ਤੀਰਥੰਕਰ ਬਿਨਾ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਾਧੂ ਜੀਵਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੀਖਿਆ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਇਕ ਸਾਲ ਦਾਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੀਖਿਆ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਚੌਥਾ ਮਨ ਪਰਯੰਵ
ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਗਿਆਨ ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਇਸ
ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਤੇ ਜਨਮ ਸਰਨ ਦਾ ਚੱਕਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮ
ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤੀਰਥੰਕਰ ਪਦਵੀ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਦੀ
ਕਮਾਈ ਦਾ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੀਰਥੰਕਰ ਦੇ ਗਰਭ, ਜਨਮ, ਦੀਖਿਆ, ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ
ਤੇ ਨਿਰਵਾਨ ਸਮੇਂ ਦੇਵਤਾਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਕਲਿਆਨਕ ਆਖਦੇ ਹਨ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਜੈਨ ਗ੍ਰੰਥ ਕਲਪ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਆਇਆ ਹੈ।
ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵਾਅਦ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਦੇ ਤਪ ਅਤਿਸ਼ੈ, ੮ ਪ੍ਰਤਿਹਾਰੇ ਪ੍ਰਗਟ
ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੀਰਥੰਕਰ ਦੀ ਧਰਮ ਸਭਾ ਸਮੋਸਰਨ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਤੋਂ
ਵਾਅਦ ਸਵਰਗ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਤੀਰਥੰ-

ਕਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਪਣੀ ਅਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੀਰਥੰਕਰ ਲੋਕ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਣ ਹਰ ਜੀਵ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਅਪਣੀ ਅਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਰਤ ਖੰਡ (ਭਾਰਤ) ਵਿਚ ਅਜਕਲ ਤੀਰਥੰਕਰ ਪਰੰਪਰਾ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬੰਦ ਹੈ। ਪਰ ਕਾਲ ਤੇ ਤੀਸਰੇ ਤੇ ਚੌਥੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਤੀਰਥੰਕਰ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਧਰਤੀ ਦੇ ਕਈ ਹਿਸੇ ਹੁਣ ਵੀ ਅਜੇਹੇ ਹਨ ਜਿਥੇ 20 ਵਿਹਰਮਾਨ ਤੀਰਥੰਕਰ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਹਿਸੇ ਨੂੰ ਮਹਾਵਿਦੇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਥੇ ਘੁੰਮਨ ਵਾਲੇ ਤੀਰਥੰਕਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪਹੁੰਚਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੀਰਥੰਕਰ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨਾਦਿ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਘਟੇ ਘਟ 4 ਅਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 170 ਤੀਰਥੰਕਰ ਜਨਮ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤੀਰਥੰਕਰ ਧਰਮ ਰੂਪੀ ਸਾਧੂ, ਸਾਧਵੀ, ਸ਼੍ਰਵਕ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰਾਵਿਕਾ ਤੀਰਥ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖਨ ਕਾਰਣ ਤੀਰਥੰਕਰ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਢਾਈ ਦੀਪ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਹੈ। ਦੀਪ ਇਹ ਹਨ— 1) ਜੰਬੂ ਦੀਪ 2) ਧਾਤਰੀ ਖੰਡ 3) ਅੰਧਾ ਪ੍ਰਥਰਾਜ। 4) ਮਹਾਵਿਦੇਹ ਖੇਤਰ ਹਨ। ਹਰ ਮਹਾਵਿਦੇਹ ਵਿਚ 4-4 ਤੀਰਥੰਕਰ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਹਨ।

ਤੀਰਥੰਕਰ ਤੇ ਅਰਿਹੰਤ

ਅਰਿਹੰਤ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ, ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦਾ ਜੇਤੂ ਜਿੰਨ। ਜਿਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ ਜਨਮ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਤੱਪ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਣ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਮਹਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਤੀਰਥੰਕਰ ਅਰਿਹੰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਅਰਿਹੰਤ ਤੀਰਥੰਕਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਤੀਰਥੰਕਰ ਦਾ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਨਿਰਵਾਨ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਰਿਹੰਤ ਸਧਾਰਣ ਮਨੁੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਤੀਰਥੰਕਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸੱਚਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੈਨ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਮਾਨਯ ਕੇਵਲੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਪਖੰ ਤੀਰਥੰਕਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਹਰ ਅਰਿਹੰਤ ਦਾ ਮੋਕਸ਼ ਨਿਸ਼ਚੀ ਹੈ। ਸੋ ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਰਾਗ, ਦਵੇਸ਼ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਕਰੋਧ, ਮੋਹ, ਲੋਭ, ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਭਗਤ ਤੋਂ ਭਗਵਾਨ ਬਨਣਾ ਹੈ। ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਭਗਵਾਨ, ਅਰਿਹੰਤ, ਜਾਂ ਸਿੱਧ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਉਸ ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਵੀਰਰਾਗ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗ ਤੇ

ਦਵੇਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਮੁਕਤ ਆਤਮਾ । ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਰੂਪ ਕਰਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਕੇ ਅਰਿਹੰਤ ਬਣਨਾ ਹੈ । ਅਰਿਹੰਤ ਉਹ ਪਦਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਕਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੈਨ ਧਰਮ ਗੁਣ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ । ਵਿਅੱਕਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਧਰਮ ਵਿਚ ਜਾਤਪਾਤ, ਛੁਆਛੂਤ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ । ਜੈਨ ਧਰਮ ਭਾਵ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ । ਇਸ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਨਾ ਮੁਰਖਤਾ ਪੂਰਨ ਕ੍ਰਿਆ ਜਾਂ ਬਾਲ ਤੱਪ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਪੰਡਿਤ ਤੱਪ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਹੋਸ਼ ਅਤੇ ਅਣਗਹਿਲੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਜੈਨ ਧਰਮ, ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹਿੰਸਕ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਹਿੰਸਾ ਮਨ ਰਾਹੀਂ ਹੋਵੇ, ਬਚਨ ਰਾਹੀਂ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸ਼ਰੀਰ ਰਾਹੀਂ । ਇਸ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਕਰਮ ਵਾਲਾ ਭਾਵੇਂ ਖੁੱਦ ਆਪ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਰਾਹੀਂ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਹੋਵੇ । ਜੈਨੀ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੂਠੀ, ਚੋਰੀ ਪਰਿਗ੍ਰਹਿ (ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ) ਅਤੇ ਵਿਭਚਾਰ ਪ੍ਰਤਿ ਸਾਧੂ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਜੈਨ ਉਪਾਸਕ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਸੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਾਧੂਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਉਹ ਖੇਤੀ, ਵਿਉਪਾਰ ਗੋਪਾਲਨ, ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਅਹਿੰਸਾ, ਸਚ, ਚੋਰੀ ਤਿਆਗ, ਵਿਭਚਾਰ, ਵਸਤਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਮੋਟਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜੈਨ ਉਪਾਸਕ ਦੇ ਵਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰਾਵਕ ਦੇ 12 ਵਰਤ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਜੈਨ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਭਿਖਸੂ, ਸ਼੍ਰਮਣ, ਨਿਰਗ੍ਰੰਥ ਅਨਗਾਰ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਧੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਯੋਗ ਨਾਲ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਾਧੂ ਦੇ ਇਹੋ ਮਹਾਵਰਤ ਆਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਾਧੂ, ਉਪਾਸਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਸ਼ਰੀਰਿਕ ਪਹਿਨਣ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਯਮ ਸਾਧੂ ਲਈ ਹਨ ਉਹ ਹੀ ਸਾਧਵੀਆਂ ਲਈ ਹਨ ।

ਕੁਝ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੀਰਥੰਕਰ

ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੌਥੀ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਨਕਾਰੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਾਂਗੇ । ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ ।

24 ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਿੰਨ੍ਹ



ਲੜੀ ਨੰ	ਤੀਰਥੰਕਰ ਦਾ ਨਾਂ	ਜਨਮ ਸਥਾਨ	ਮਾਤਾ (ਰਾਣੀ)	ਪਿਤਾ (ਰਾਜਾ)	ਚਿਨ੍ਹ	ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਸਥਾਨ	ਮੁਕਤੀ ਸਥਾਨ
1	ਸ੍ਰੀ ਰਿਸ਼ਵ ਦੇਵ ਜੀ	ਅਯੋਧਿਆ	ਮਰੂਦੇਵੀ	ਨਾਭੀ ਰਾਏ	ਬਲਦ	ਪੁਰਮਿਤਾਲ	ਅਸ਼ਟਾਪਦ ਪਰਬਤ
2	ਸ੍ਰੀ ਅਜੀਤ ਨਾਥ ਜੀ	„	ਵਿਜੈ	ਜਿਤਸ਼ਤਰੂ	ਹਾਥੀ	ਅਯੋਧਿਆ	ਸਮੇਤ ਸਿਖਰ
3	ਸ੍ਰੀ ਸੰਭਵ ਨਾਥ	ਸ਼ਾਵਸਤੀ	ਸੈਨਾ	ਜਿਤਾ	ਘੋੜਾ	ਸ਼ਾਵਸਤੀ	„
4	ਸ੍ਰੀ ਅਭਿਨੰਦਨ ਜੀ	ਅਯੋਧਿਆ	ਸਿਧਾਰਥਾ	ਸੰਬਰ	ਬਾਂਦਰ	ਅਯੋਧਿਆ	„
5	ਸ੍ਰੀ ਸੁਮਤੀ ਨਾਥ ਜੀ	„	ਸੁਮੰਗਲਾ	ਮੇਘਰਥ	ਕਰੋਂਚ	„	„
6	ਸ੍ਰੀ ਪਦਮਪ੍ਰਭ ਜੀ	ਕੋਸ਼ਾਬੀ	ਸੁਮਿਤਰਾ	ਸ੍ਰੀਧਰ	ਕਮਲ	ਕੋਸ਼ਾਬੀ	„
7	ਸ੍ਰੀ ਸੁਪਾਰਸ਼ਵ ਜੀ	ਬਾਰਾਨਸੀ	ਪਰਿਥਵੀ	ਪ੍ਰਤਿਸੂਭ	ਸਵਾਸਤਿਕ	ਬਾਰਾਨਸੀ	„
8	ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਪ੍ਰਭ ਜੀ	ਚੰਦਨਪੁਰੀ	ਲਕਸ਼ਮਨਾ	ਮਹਾਸੇਨ	ਚੰਦਰਮਾ	ਚੰਦਰ ਪੁਰੀ	„
9	ਸ੍ਰੀ ਸੁਵਿਧੀ ਨਾਥ ਜੀ	ਕਾਂਕਦੀ	ਰਾਮਾਂ ਦੇਵੀ	ਸੁਗਰੀਵ	ਮਤਸ	ਕਾਂਕਦੀ	„
10	ਸ੍ਰੀ ਸ਼ੀਤਲ ਨਾਥ ਜੀ	ਭਦਿਲਪੁਰ	ਨੰਦਾ ਦੇਵੀ	ਦਰਿੜ ਰਥ	ਸ੍ਰੀ ਵਤਸ	ਭਦਿਲਪੁਰ	„
11	ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਰਿਆਸ਼ ਨਾਥ ਜੀ	ਸਿੰਘਪੁਰ	ਵਿਸ਼ਨੂੰ	ਵਿਸ਼ਨੂੰ	ਗੋਂਦਾ	ਸਿੰਘਪੁਰ	„
12	ਸ੍ਰੀ ਵਾਸੁ ਪੂਜਯ ਜੀ	ਚੰਪਾਪੁਰੀ	ਜੈ	ਵਾਸੂਪੂਜ	ਭੇਸ	ਚੰਪਾਪੁਰੀ	„
13	ਸ੍ਰੀ ਵਿਮਲ ਨਾਥ ਜੀ	ਕਪਿਲ ਪੁਰੀ	ਸਿਆਮਾ	ਕਿਤ ਵਰਮਾ	ਸੁਅਰ	ਕਪਿਲ ਪੁਰੀ	ਸਮੇਤ ਸਿਖਰ
14	ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਤਨਾਥ ਜੀ	ਅਯੋਧਿਆ	ਸੁਯਸ਼ਾ	ਸਿੰਘਸੇਨ	„	ਅਯੋਧਿਆ	„
15	ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਨਾਥ ਜੀ	ਰਤਨਪੁਰੀ	ਸੁਵਰਤਾ	ਭਾਣੁ	ਵਜਰ	ਰਤਨਪੁਰੀ	„
16	ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਥ ਜੀ	ਹਸਤਨਾਪੁਰ	ਅਚਿਰਾ	ਵਿਸ਼ਵ ਸੈਨ	ਮਿਰਗ	ਹਸਤਨਾਪੁਰ	„
17	ਸ੍ਰੀ ਕੁੰਬੁ ਨਾਥ ਜੀ	„	ਸ੍ਰੀ	ਸੁਕ	ਬਕਰਾ	„	„
18	ਸ੍ਰੀ ਅਰਹ ਨਾਥ ਜੀ	„	ਦੇਵੀ	ਸੁਦਰਸਨਾ	ਨੰਦਾਵਰਤ	„	„
19	ਸ੍ਰੀ ਮੱਲੀ ਨਾਥ ਜੀ	ਮਿਥਿਲਾ	ਪ੍ਰਭਾਵਤੀ	ਕੁੰਭ	ਘੋੜਾ	ਮਿਥਿਲਾ	„
20	ਸ੍ਰੀ ਮੁਨੀ ਸੁਵਰਤ ਜੀ	ਰਾਜਗ੍ਰਹਿ	ਪਦਮਾ	ਸੁਮਿਤਰ	ਕੱਛੂ	ਰਾਜਗ੍ਰਹਿ	„
21	ਸ੍ਰੀ ਨਮਿ ਨਾਥ ਜੀ	ਮਿਥਿਲਾ	ਵਿਪੁਰਾ	ਵਿਜੈ	ਨੀਲਕਮਲ	ਮਿਥਿਲਾ	„
22	ਸ੍ਰੀ ਨੇਮਿਨਾਥ ਜੀ	ਸ਼ੋਰਿਆਪੁਰ	ਸ਼ਿਵਾ	ਸਮੁਦਰ ਵਿਜੈ	ਸ਼ੰਖ	ਗਿਰਨਾਰ	ਗਿਰਨਾਰ ਜੀ
23	ਸ੍ਰੀ ਪਾਰਸ਼ ਨਾਥ ਜੀ	ਵਾਰਾਨਸੀ	ਵਾਮਾ	ਅਸ਼ਵਸੈਨ	ਸੱਪ	ਅਹਿਛੱਤਰਾ	ਸਮੇਤ ਸਿਖਰ
24	ਸ੍ਰੀ ਵਰਧਮਾਨ ਜੀ	ਖਤਰੀ ਕੁੰਡ ਗ੍ਰਾਮ	ਤ੍ਰਿਸ਼ਲਾ	ਸਿਧਾਰਥ	ਸ਼ੇਰ	ਰਿਜੁਬਾਲਕਾ ਨਦੀ	ਪਾਵਾਪੁਰੀ

ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ

1) ਸ੍ਰੀ ਪਦਮ ਨਾਭ । 2) ਸ੍ਰੀ ਸੂਰਦੇਵ 3) ਸ੍ਰੀ ਸੁਪਾਰਸਵ 4) ਸ੍ਰੀ ਸੰਭਵ
5) ਸ੍ਰੀ ਸਰਵਾਨੁ ਭੂਤੀ 6) ਸ੍ਰੀ ਦੇਵ ਸ਼ਰਤ 7) ਸ੍ਰੀ ਉਦੈ ਨਾਥ 8) ਸ੍ਰੀ ਪੈਂਡਾਲ 9) ਸ੍ਰੀ
ਪੈਂਟਿਲ 10) ਸ੍ਰੀ ਸਤਕੀਤੀ 11) ਸ੍ਰੀ ਸੁਵਰਤ 12) ਸ੍ਰੀ ਅਮੱਮ 13) ਸ੍ਰੀ ਨਿਸ਼ ਕਸਾਏ
14) ਸ੍ਰੀ ਨਿਸ਼ਪੁਲਾਕ 15) ਸ੍ਰੀ ਨਿਰਮਮ 16) ਸ੍ਰੀ ਚਿੱਤਰ ਗੁਪਤ 17) ਸ੍ਰੀ ਸਮਾਧੀ ਨਾਥ
18) ਸ੍ਰੀ ਸੰਬਰ ਨਾਥ 19) ਸ੍ਰੀ ਯਸ਼ੋਧਰ 20) ਸ੍ਰੀ ਵਿਜੈ 21) ਸ਼ੀਲ ਦੇਵ
22) ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਤ 23) ਸ੍ਰੀ ਵੀਰੀਆ 24) ਸ੍ਰੀ ਭਦਰਕਰ ।

ਮਹਾਵਿਦੇਹ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਘੁਮ ਰਹੇ 20 ਤੀਰਥੰਕਰ

1) ਸ੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀਮਿੰਦਰ 2) ਸ੍ਰੀ ਯੁਗਮਿੰਦਰ 3) ਸ੍ਰੀ ਵਾਹੂ ਜੀ 4) ਸ੍ਰੀ ਸੁਵਾਹੂ ਜੀ
5) ਸ੍ਰੀ ਸੁਜਾਤ ਜੀ 6) ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਵੈਂ ਪ੍ਰਭਵ ਜੀ 7) ਸ੍ਰੀ ਤਿਸ਼ਵਨਾਣ 8) ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਤ
ਵੀਰਿਆ ਜੀ 9) ਸ੍ਰੀ ਸੁਰਪ੍ਰਭਵ ਜੀ 10) ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਾਲਧਰ ਜੀ 11) ਸ੍ਰੀ ਵੱਜਰਧਰ ਜੀ
12) ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਨਾਥ ਜੀ 13) ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਵਾਹੂ ਜੀ 14) ਸ੍ਰੀ ਭੁਜੰਗ ਜੀ 15)
ਸ੍ਰੀ ਈਸ਼ਵਰ ਜੀ 16) ਸ੍ਰੀ ਨੇਮਿ ਸੰਵਰ ਜੀ 17) ਸ੍ਰੀ ਵੀਰ ਸੇਨ ਜੀ 18) ਸ੍ਰੀ ਦੇਵਯਸ਼
ਜੀ 19) ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਭੱਦਰ ਜੀ 20) ਸ੍ਰੀ ਅਜੀਤ ਵੀਰਿਆ ਜੀ ।

ਇਹ ਤੀਰਥੰਕਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਜੈਨ ਧਰਮ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਮੂਲ ਅਧਾਰ ਹੈ ਜੈਨ ਧਰਮ
ਵਿਚ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਮ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਵਤਾ
ਪੱਦ ਵਿਚ ਭੌਤਿਕ ਸਵਰਗ ਦਾ ਸੁੱਖ ਹੈ ਅਤੇ ਨਰਕ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਰਕ ਦੁੱਖ ਹਨ । ਪਰ
ਆਤਮਾ ਸੁਖ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਬਣੇ, ਅਜੇਹਾ ਯਤਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ
ਹੈ । ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਸਨਾਤਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਤਮਾ ਵੀ ਸਨਾਤਨ ਹੈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ
ਵੀ ਸਨਾਤਨ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅਰਿਹੰਤ ਅਵਸਥਾ
ਵੀ ਸਨਾਤਨ ਹੈ । ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਪਾਪ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦਾ । ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਜਨਮ ਮਰਨ
ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤੀਰਥੰਕਰ ਧਰਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਸਾਡਾ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ
ਹਨ । ਖੁੱਦ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ
ਸਹਾਇਕ ਬਣਦੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਲਈ ਤੀਰਥੰਕਰ ਪੂਜਾ ਯੋਗ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤੀਰਥੰਕਰ

ਇਕ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਜੈਨ ਧਰਮ ਨੂੰ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਾਖਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।
ਉਹਦਾ ਕਾਰਣ ਕੁਝ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਕ ਸ਼ਬਦ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਕਾਰਣ ਜੈਨ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ
ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਨਾ ਕਰਨਾ ਸੀ । ਸਤਿਆਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਜੈਨ ਤੇ ਬੁੱਧ ਨੂੰ ਸਵਾਮੀ

ਦਯਾਨੰਦ ਸਰਸਵਤੀ ਨੇ ਇਕ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਕਾਫੀ ਖੋਜ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਪੁਰਾਤੱਤਵ ਚਿੰਨ ਸਾਮਣੇ ਆਏ, ਤਾਂ ਇਹ ਭਰਮ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਰਮਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜਰਮਨ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾਕਟਰ ਹਰਮਨ ਜੇਕੋਵੀ ਡਾਕਟਰ ਸ਼ਾਰਪੇਟਰ ਡਾ. ਗੋਰਿਨੇਟ ਜੇਹੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੱਥ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਜੈਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ੋਧ ਪੂਰਣ ਕਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਾਲ ਗੰਗਾਧਰ ਤਿਲਕ ਅਤੇ ਸਰ ਡਾਕਟਰ ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਾ ਨੂੰ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਾ. ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਖਦੇ ਹਨ—

“ਜੈਨ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਤੋਂ ਅਪਣੀ ਉਤਪਤੀ ਮਨਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਇਆਂ ਸੈਕੜੇ ਸਦੀਆਂ ਵੀਤ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਈਸਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਦੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੀਰਥੰਕਰ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਰਧਮਾਨ ਤੇ ਪਾਰਸ਼ ਨਾਥ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਲੂ ਸੀ। ਯਜੁਰਵੇਦ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ, ਅਜਿਤਨਾਥ ਅਤੇ ਅਰਿਸ਼ਟ ਨੇਮੀ ਆਦਿ ਤਿੰਨ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਹੀ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਸਨ। ਹਿੰਦੂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਦਾ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿਕਰ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੈਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਜੈਨ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦਾ ਮਾਨਯੋਗ ਅਰਿਹੰਤ, ਸ਼੍ਰਮਣ, ਅਰਹਨ ਸ਼ਬਦ ਵੇਦ, ਉਪਨਿਸ਼ਧ, ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪੁਰਾਣਾਂ ਨੇ ਮਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦਾ ਪਹਿਲੇ ਤੀਰਥੰਕਰ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਚਕਰਵਰਤੀ ਭਰਤ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਂ ਭਰਤ ਪਿਆ। 20ਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ ਮੁਨੀ ਸੁਵਰਤ ਰਮਾਇਣ ਦੇ ਪਾਤਰ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਨ। 22ਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ ਸ਼੍ਰੀ ਨੇਮੀ ਨਾਥ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਨ। 23ਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ ਸ਼੍ਰੀ ਪਾਰਸ਼ਵ ਨਾਥ ਦਾ ਜਨਮ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਤੋਂ 250 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਰਾਣਸੀ ਵਿਖੇ ਮਾਤਾ ਵਾਮਾ ਦੇਵੀ ਤੇ ਰਾਜਾ ਅਸ਼ਵਸੈਨ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ ਨਾਥ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਸਨ। ਅਜੇਹਾ ਪੁਰਾਤਨ ਜੈਨ ਗ੍ਰੰਥ ਅਚਾਰਾਂਗ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਬੁੱਧ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ ਨਾਥ ਦੇ ਮੱਤ ਨੂੰ ਚਤੁਰਯਾਮ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਭਗਵਾਨ ਅਜਿਤ ਨਾਥ ਦੂਸਰੇ ਤੀਰਥੰਕਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 23ਵੇਂ ਸ਼੍ਰੀ ਪਾਰਸ਼ਵਨਾਥ ਦੇ ਸਾਧੂ 5 ਮਹਾਵਰਤਾਂ ਦੀ ਥਾਂ 4 ਵਰਤ ਪਾਲਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੀਰਥੰਕਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਸਾਧੂ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ ਵਰਤ ਨੂੰ ਅਪਰਿਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਅਤੇ ਵਰਧਮਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਨੇ ਇਹ ਵਰਤ ਨੂੰ ਅੱਡ ਕਰਕੇ 5 ਮਹਾਵਰਤਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਭਗਵਾਨ ਮਲੀਨਾਥ ਇਸਤਰੀ ਤੀਰਥੰਕਰ ਸਨ। ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਦਿਗੰਵਰ ਫਿਰਕੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪੁਰਸ਼ ਮਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਨਣ ਜੈਨਾਗਮ ਗਿਆਤਾ ਧਰਮ ਕਥਾਂਗ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਜੈਨ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੇ ਹਰ ਧਰਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਵਾਦ, ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵਿਚ ਬੁੱਧ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਤੀਰਥੰਕਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੈ। ਬੁੱਧ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਨੂੰ ਨਿਰਗ੍ਰੰਥ ਗਿਆਤਾ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਿਰਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਭਾਵ ਜੈਨ ਸਾਧੂ ਹੈ। ਗਿਆਤਾ ਪੁੱਤਰ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਨਾਂ ਹੈ। ਲਿਛਵੀਂ ਕੁੱਲ ਦੀ ਗਿਆਤ ਜਾਤ ਵਿਚ ਹੀ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਪਨਿਸ਼ਧ ਤੇ ਗੀਤਾ, ਜੈਨ ਧਰਮ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹਨ। ਧੱਮਪਦ ਗ੍ਰੰਥ ਤਾਂ ਮਹਾਵੀਰ ਦੀ ਆਖਰੀ ਉਪਦੇਸ਼। ਸ੍ਰੀ ਉਤਰਾਧਿਐਨ ਸੂਤਰ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੈ। ਜੈਨ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੀ ਮੁੱਕਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਮਾਨਤਾ ਤੋਂ ਉਪਨਿਸ਼ਧ, ਸਾਂਖਯ ਤੇ ਬੁੱਧ ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਨਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥੰਕਰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੀਰਥੰਕਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਸਨਾਤਨ ਹੈ।

ਜੈਨ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਵਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਕ ਨਿਰਣਾ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ 22 ਤੀਰਥੰਕਰ ਪ੍ਰਾਗਇਤਿਹਾਸਕ ਹਨ ਭਾਵ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸਨ, ਸੰਮਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਪਰ ਦੋ ਤੀਰਥੰਕਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੋਚਨੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਬੂਤਾਂ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਪਰ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਫਾਸਲਾ ਕਰੋੜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਹੈ ਇੰਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਬੂਤ ਕੋਈ ਧਰਮ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨਹੀਂ ਜੁਟਾ ਸਕਦੀ। ਸਬਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਖਾਰਣ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਨੂੰ ਨਾ ਮਨਣਾ ਗਲਤ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਜੈਨ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਬੁੱਧ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਵਾਰੇ ਸਾਮਗਰੀ ਭਾਲਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਜੈਨ ਧਰਮ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੈ ਕਿ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਵਾਰੇ ਬਾਈਬਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸ਼ੋਧ, ਈਸਾਈਅਤ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਸਿਰਫ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰੰਪਰਾਂ ਵਾਲੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਵਿਖਾਉਣ ਦੀ ਹਾਸੇਹੀਣ ਸਾਜਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਵਾਰੇ ਸਬੂਤ ਜੈਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਹੋਰ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ। ਹਿੰਦੂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦਾ ਜਿਕਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਜਦ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦਾ ਜਿਕਰ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਜੈਨ ਧਰਮ ਨੇ ਵੇਦ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਾਦ, ਪਸ਼ੂ ਬਲੀ, ਯੱਗਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ

ਸਿਟੇ ਵਝੇ ਜੈਨ ਧਰਮ ਨਾਸਤਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਮਨਿਆ ਜਾਨ ਲਗਾ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਜੀ

ਆਪ ਪਹਿਲੇ ਤੀਰਥੰਕਰ ਸਨ ਆਪ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਕੁਦਰਤੀ ਜੀਵਨ ਜਿਉਂਦਾ ਸੀ । ਕਲਪ ਬਿਰਖ ਹੀ ਉਸਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਸਮਾਂ ਪੈਣ ਤੇ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਖ ਖਤਮ ਹੋਣ ਲਗ ਪਏ । ਮਨੁੱਖ ਭੋਜਨ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਜਦ ਘੁਮ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖੇਤੀ, ਲਿਖਾਈ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰ ਆਦਿ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਜਾਪਤਿ, ਆਦਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਭਗਵਾਨ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਦਾ ਜਨਮ ਅਯੋਧਿਆ (ਵਿਨਤਾ) ਵਿਖੇ ਰਾਜਾ ਨਾਭੀ ਦੀ ਮਹਾਰਾਨੀ ਮਰੂਦੇਵੀ ਦੀ ਕੁਖੋਂ ਹੋਇਆ । ਭਗਵਾਨ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਉਮਰਾਂ ਬਹੁਤ ਲੰਬੀਆਂ ਸਨ । ਆਪਨੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ 72 ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਈ 64 ਕਲਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ, ਜੈਨ ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਪਹਿਲੇ ਤੀਰਥੰਕਰ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਸਨ । ਆਪ ਦੇ ਭਰਤ, ਬਾਹੁਬਲੀ ਸਮੇਤ 100 ਪੁੱਤਰ ਸਨ । ਬ੍ਰਾਹਮੀ ਤੇ ਸੁੰਦਰੀ ਦੋ ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਸਨ । ਆਪਦੀ ਦੋ ਰਾਣੀਆਂ ਸਨ, ਸੁਨੰਦਾ ਤੇ ਯਸ਼ੋਮਤੀ । ਆਪਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਕਰਨਾ, ਹਥਿਆਰ ਚਲਾਉਣਾ ਤੇ ਲਿਖਣਾ ਸਿਖਾਇਆ ।

ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਆਪਨੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਤੇ ਲਗਾਇਆ । ਆਪਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿੰਸਕ ਕੀਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਚਲਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ । ਆਪਨੇ ਅਪਣੀ ਪੁੱਤਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮੀ ਨੂੰ ਲਿਪਿ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰੀ ਨੂੰ ਗਣਿਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ।

ਆਖਰ ਆਪਨੇ ਸੰਸਾਰ ਛੱਡਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ । ਆਪਨੇ ਸਾਰਾ ਰਾਜ 100 ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ । 98 ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਨੇ ਭਗਵਾਨ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਧੂ ਜੀਵਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ । ਭਰਤ ਨੇ ਚਕਰਵਰਤੀ ਬਣਕੇ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ । ਬਾਹੁਬਲੀ ਤਕਸ਼ਿਲਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ । ਉਸਨੇ ਅਪਣੇ ਭਰਾ ਦੀ ਅਧੀਨਤਾ ਸਵੀਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤੀ । ਸਿੱਟੇ ਵਝੇ ਭਰਤ ਨੇ ਤਕਸ਼ਿਲਾ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਦੇ ਸਮਝਦਾਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਬੇਕਾਰ ਖੂਨ ਬਹਾਉਣ ਤੋਂ ਦੋਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ । ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਆਪਸੀ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ । ਬਾਹੁਬਲੀ ਹਰ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜਿੱਤਿਆ ਧੱਖੇ ਨਾਲ ਚਕਰ ਨਾਮਕ ਹਥਿਆਰ ਭਰਤ ਨੇ ਬਾਹੁਬਲੀ ਤੇ ਚਲਾਇਆ । ਪਰ ਇਹ ਹਥਿਆਰ ਬੇਕਾਰ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ । ਬਾਹੁਬਲੀ ਨੂੰ ਪਾਪ ਤੇ ਸਵਾਰਥ ਭਰੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਹੋ ਗਈ । ਉਹ ਵੀ ਸਾਧੂ ਬਨ ਕੇ ਮੌਕਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ।

ਭਗਵਾਨ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਅਤੇ ਭਰਤ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਨਣ ਹਿੰਦੂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਸਿੱਧ ਘਾਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮੋਹਰਾਂ ਵੀ ਤੀਰਥੰਕਰ ਰਿਸ਼ਵ ਸੰਬੰਧੀ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਵੇਦ ਵਿੱਚ ਵਾਤਰਸ਼ਨਾ ਮੁਨੀ ਦਾ ਵਰਨਣ, ਵਰਾਤਿਆ ਕਾਂਡ ਜੈਨ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਰੂਪ ਹਨ । ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਅਸ਼ੁਰਾਂ ਨੂੰ ਅਰਹਤ ਉਪਾਸਕ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਰਿਆ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਸੀ, ਉਹ ਸ਼੍ਰਮਣ ਜਾਂ ਜੈਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸੀ। ਜੈਨ ਤੀਰਥੰਕਰ ਰਾਹੀਂ ਸਥਾਪਿਤ ਧਰਮ ਦੀ ਛਾਪ ਉਸਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਵੈਦਿਕ ਲੋਕ ਜਾਤ ਪਾਤ, ਵਰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਬਹੁਦੇਵ ਵਾਦ ਯੱਗ ਤੇ ਪਸ਼ੂਬਲੀ ਨੂੰ ਮਨਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਕਿ ਮੂਲ ਲੋਕ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸਨ। ਦਰਾਵਿੜ ਲੋਕ ਵਿਚ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜੈਨ ਹਨ। ਦਰਾਵਿੜ ਸੰਘ ਨਾਂ ਮੁਨੀ ਫਿਰਕਾ ਦਖਣ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰਨਤਾ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਵਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਮਾਰਕੰਡ ਪੁਰਾਣ (ਅਧਿਆਇ 90) ਕੁਰਮ ਪੁਰਾਣ (41) ਵਾਯੂ ਪੁਰਾਣ (33), ਗਰੁੜ ਪੁਰਾਣ ਅਧਿਆਇ (1), ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਪੁਰਾਣ (14) ਵਾਰਾਹ ਪੁਰਾਣ (74) ਲਿੰਗ ਪੁਰਾਣ, (47) ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੁਰਾਣ (1) ਅਤੇ ਸਕੰਧ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ਦੂਸਰਾ ਖੰਡ (37) ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਆਇਆ ਹੈ। ਸ਼ਿਵ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਜੈਨ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੈ। ਪਦਮ ਪੁਰਾਣ ਵਿੱਚ ਦਿਗੰਵਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਵਾਰੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਰਵ ਵਿਚ ਜੈਨ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੈ। ਰਮਾਇਣ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰਮਣਾ ਸ਼ਬਦ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼੍ਰਮਣ, ਪਰਿਵਰਾਜਕ, ਤੀਰਥੰਕਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਵੇਦ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਾਰੇ ਭਵਿਖਵਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਲਿਯੁਗ ਵਿੱਚ ਨਾਸਤਕ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰੇਗਾ। ਅਜੇਹੀ ਚਰਚਾ ਭਾਗਵਤ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨੇ ਅਪਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਧਰਮਾਂ ਤੇ ਅਸਰ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਦਾ ਨਾਂ ਆਦਰ ਨਾਲ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਮਨਣ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਹੀ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਦੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿਧੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਜ਼ਿਉਂਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ।

ਭਗਵਾਨ ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ ਨੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰਵਾਨ ਸਮੇਂ ਅਸ਼ਟਾਪਦ (ਕੋਲਾਸ ਪਰਵਤ) ਤੇ ਮੁੱਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ।

ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਥ, ਭਗਵਾਨ ਕੁੰਬੁ ਨਾਥ, ਭਗਵਾਨ ਅਰਹਨ ਨਾਥ ਜੀ

ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਹਸਤਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਤੀਰਥੰਕਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚਕਰਵਰਤੀ ਬਣੇ, ਫੇਰ ਰਾਜ ਪਾਟ ਛੱਡ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਧੇ ਰਾਹ ਪਾਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਮੁਕਤ ਸਥਾਨ ਸਮੇਤ ਸਿਖਰ ਹੈ। ਆਪ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿਸੇ ਕੁਰੂ (ਅੰਬਾਲਾ ਤੇ ਮੇਰਠ) ਨਾਲ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਕੁੰਬੁ ਨਾਥ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਰਹ ਨਾਥ ਜੀ ਹਸਤਨਾਪੁਰ ਵਾਸੀ ਸਨ।

ਭਗਵਾਨ ਮੱਲੀ ਨਾਥ

ਸ਼ਵੇਤਾਂਵਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਇਸਤਰੀ ਤੀਰਥੰਕਰ ਸਨ। ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸਵਅੰਬਰ ਰਚਿਆ ਗਿਆ। 500 ਰਾਜੇ ਅਪਣਾ ਭਾਗ ਅਜਮਾਉਣ ਆਏ। ਪਰ ਆਪ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਸਾਧੂ ਬਣ ਗਏ। ਇਹ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਥੇ ਲਿੰਗ, ਜਾਤ, ਨਸਲ, ਭਾਸ਼ਾ, ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਤੀਰਥੰਕਰ ਵਰਗੀ ਮਹਤਵ ਪੁਰਸ਼ ਪਦਵੀ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ, ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਦਿਰੰਬਰ ਪਰੰਪਰਾ ਇਸ ਕਥਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਨਦੀ ਅਤੇ ਮੱਲੀ ਨਾਥ ਨੂੰ ਪੁਰਸ਼ ਮਨਦੀ ਹੈ।

ਭਗਵਾਨ ਮੁਨੀ ਸੁਵਰਤ

ਆਪ ਮਰਧ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਰਾਜਾ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਸਮਾਂ ਰਾਮਾਇਣ ਕਾਲ ਦਾ ਹੈ। ਜੈਨ ਰਾਮਾਇਣ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਸਮਕਾਲੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਭਗਵਾਨ ਨੇਮ ਨਾਥ ਜੀ

ਆਪ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚਚੇਰੇ ਭਰਾ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਸਮੁਦਰ ਵਿਜੈ ਰਾਜਾ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸ਼ਿਵਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵਰਧਮਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਤੋਂ 85000 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਦੀ ਮੰਗਨੀ ਰਾਜਾ ਉਗਰਸੇਨ ਦੀ ਪੁਤਰੀ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਬਰਾਤ ਆਈ, ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਪਸ਼ੂ ਦੇਖੇ। ਸਾਰਥੀ ਤੋਂ ਪੁਛਨ ਤੇ ਪਤਾ ਲਗਾ— “ਇਹ ਪਸ਼ੂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਆਹ ਕਾਰਣ ਕੈਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਬਰਾਤ ਵਿਚ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਬਰਾਤੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਪਸ਼ੂ ਹਨ।” ਸਾਰਥੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਬਰਾਤ ਵਾਪਸ ਮੌੜਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਗਿਰਨਾਰ ਪਰਬਤ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਤਪ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਫੈਲੇ ਮਾਸਾਹਾਰ ਪ੍ਰਤਿ ਆਪ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰਤ ਕੀਤਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭ (ਆਰਿਆ) ਕਰਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਦੀ ਮੰਗੇਤਰ ਨੇ ਵੀ ਆਪ ਵਾਲਾ ਰਾਹ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਪੁਰਾਨੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਪਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨੇਮੀ ਰਾਜੂਲ ਵਿਆਹ ਦਾ 12 ਮਾਸਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਜੈਨ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਵਿਰਹ ਰਚਨਾ ਆਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ਵ ਨਾਥ

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਖੋਜੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ 23ਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ਵ ਨਾਥ ਤੋਂ ਹੀ ਜੈਨ ਇਤਿਹਾਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਰਮਨ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਹਰਮਨ ਜੈਕੋਵੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਮਨਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ 777 ਈ. ਪੂ. ਨੂੰ ਬਾਰਾਨਸੀ ਦੇ ਰਾਜਾ

ਅਸ਼ਵਸੇਨ ਦੀ ਪਤਨੀ ਰਾਣੀ ਵਾਮਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਪਾਰਸ਼ ਨਾਥ ਦਾ ਸਮਾ ਤਾਪਸੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਪਸ ਧੂਨੀਆਂ ਤਪਾਂ ਤੇ ਅਗਿਆਣਤਾ ਪੂਰਨ ਤੱਪ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਜੇਹੇ ਹੀ ਇਕ ਤੱਪਸਵੀ ਕਮਠ ਸੀ। ਜੋ ਗੰਗਾ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠਾ ਧੂਨੀ ਤਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਾਂ ਪਿਓ ਤੇ ਆਖਣ ਤੇ ਆਪ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਗਏ। ਆਪ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਜਿਸ ਲਕੜੀ ਨੂੰ ਉਹ ਜਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਨਾਗ ਨਾਗਣੀ ਦਾ ਜੋੜਾ ਜਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਾਰਸ਼ਵ ਨਾਥ ਨੇ ਉਸ ਲਕੜ ਨੂੰ ਕੁਹਾੜੇ ਨਾਲ ਪਾੜ ਕੇ ਜੋਗੀ ਦੇ ਪਾਖੰਡ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਨਾਗ-ਨਾਗਣੀ ਨੂੰ ਨਵਕਾਰ ਮੰਤਰ ਸੁਣਾਇਆ। ਲੱਖ ਫੇਸ਼ਿਲ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਨਾਗ ਜਲ ਗਏ। ਮਰਕੇ ਦੋਵੇਂ ਦੇਵਤਾ ਬਣੇ। ਨਾਗ ਨੂੰ ਧਰਨੇਂਦਰ ਅਤੇ ਨਾਗਣੀ ਪਦਮਾਵਤੀ ਦੇਵੀ ਬਣੀ। ਕਮਠ ਵੀ ਦੇਵਤਾ ਬਣਿਆ। ਸ਼ਵੇਤਾਂਵਰ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਜਦ ਤੱਕ ਇਗਵੰਰ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਸਨ।

ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ਵਨਾਥ ਨੇ ਘਰ ਵਾਰ ਪਤਨੀ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਾਧੂ ਜੀਵਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਅਹਿਛੱਤਰਾ ਵਿਖੇ ਤੱਪ ਵਿਚ ਲੀਨ ਸਨ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਕਮਠ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਪੁਰਾਣਾ ਵੈਰ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ਵਨਾਥ ਦੀ ਤਪਸਿਆ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਲਈ 8 ਦਿਨ ਅਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ। 8 ਦਿਨ ਖੂਬ ਵਾਰਿਸ਼ ਹੋਈ, ਅਜੇਹੇ ਸਮੇਂ ਧਰਨੇਂਦਰ ਤੇ ਪਦਮਾਵਤੀ ਦੋਹਾਂ ਯਕਸ਼-ਯਕਸ਼ਣੀ ਜੋੜੇ ਨੇ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਤੱਪਸਿਆ ਦੇ ਵਿਘਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ। ਪਦਮਾਵਤੀ ਨੇ ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ ਨਾਥ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਉਪਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ। ਧਰਨੇਂਦਰ ਨੇ ਸੱਤ ਫਨਾਂ ਵਾਲਾ ਨਾਗ ਬਣਕੇ ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ ਨਾਥ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਛੱਤਰ ਕੀਤਾ। ਅੱਜ ਵੀ ਪਾਰਸ਼ ਨਾਥ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਸੱਤ ਫਨ ਵਾਲੇ ਸੱਪ ਤੋਂ ਹੀ ਪਹਿਚਾਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ ਨਾਥ ਨੇ ਪੂਰਵ ਭਾਰਤ ਤੇ ਉੱਤਰ ਭਾਰਤ ਤੱਕ ਅਪਣੇ ਚਤੁਰ ਯਾਮ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਚਤੁਰ ਯਾਮ ਧਰਮ ਦਾ ਜਿਕਰ ਬੁੱਧ ਤੇ ਜੈਨ ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ ਨਾਥ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਪਾਰਸ਼ ਨਾਥ ਲੋਕ ਦੇਵ ਵਲੋਂ ਵੀ ਪੂਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਧਿਆਨ ਰਹੇ ਇਸ ਪਾਰਸ਼ ਨਾਥ ਦਾ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਨਾਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਕਾਰਣ ਕਈ ਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਜੈਨ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਪਰ ਨਾਥ ਫਿਰਕਾ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਤੇ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੀ ਤਾਤਰਿਕ ਸ਼ਾਖਾ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ। ਜੈਨ ਧਰਮ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੈਨ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਾਥ ਫਿਰਕਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਹੋਇਆ।

100 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਪਾਰਸ਼ ਨਾਥ ਜੀ ਸਮੇਤ ਸ਼ਿਖਰ ਵਿਚ ਮੌਕਸ਼ ਪਧਾਰੇ। ਅੱਜ ਵੀ ਇਸ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪਾਰਸ਼ਵ ਨਾਥ ਹਿਲ (ਪਹਾੜ) ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰੀਬਾਗ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀਸ਼ਰੀ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ 22 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ ਨਾਥ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮੂਰਤੀਆਂ ਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਭ ਤੀਰਥੰਕਰ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਹੈ। ਨਵਕਾਰ ਮੰਤਰ ਤੋਂ ਵਾਅਦਾ ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ ਨਾਥ ਦੀ ਸਤੁਤੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਇਹ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਭਗਵਾਨ ਵਰਧਮਾਨ ਮਹਾਵੀਰ

24ਵੇਂ ਤੀਰਥੰਕਰ ਵਰਧਮਾਨ ਦਾ ਜਨਮ ਈ: ਪੂ. 599 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਚੇਤਰ ਸੂਦੀ 13 ਨੂੰ ਖਤਰੀ ਕੁੰਡ ਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਰਾਜੇ ਸਿਧਾਰਥ ਦੀ ਰਾਨੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਲਾ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਾਮਗਰੀ 45 ਆਗਮਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟ ਸਵੇਤਾਂਵਰ ਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਗ੍ਰੰਥ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਚਾਰਿਤਰ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਧਾਰਮਿਕ ਜਗਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਯੋਧਾ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਪਣੇ ਸਮੇਂ ਫੈਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਜੜੋਂ ਪੁਟ ਦਿਤਾ।

ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਲਿੰਗਾ ਦੀ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਯਸ਼ੋਧਾ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਜਿਸਤੋਂ ਆਪ ਦੇ ਇਕ ਪੁਤਰੀ ਪ੍ਰਿਅਾ ਦਰਸ਼ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਦਿਗੰਬਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਮਹਾਵੀਰ ਨੂੰ ਬਾਲ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਮਨਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਬਹਾਦਰ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਪਸ਼ੂ ਬਲੀ, ਛੁਆਛੂਤ, ਦਾਸ ਪ੍ਰਥਾ, ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਤਕਿਆ ਸੀ। ਆਪ ਘਰ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕਮਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹੇ।

28 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸਵਰਗ ਸਿਧਾਰ ਗਏ।

ਆਪਨੇ ਸਾਧੂ ਬਨਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਬੜੇ ਭਰਾ ਨੰਦੀ ਵਰਧਨ ਤੋਂ ਮੰਗੀ। ਭਾਈ ਦਾ ਹੁੱਕਮ ਮਨ ਕੇ ਦੋ ਸਾਲ ਘਰ ਰਹੇ। ਇਕ ਸਾਲ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ।

ਫੇਰ 30 ਸਾਲ ਦੀ ਭਰ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਮਹਿਲ ਦੇ ਸੁੱਖ ਤਿਆਗ ਕੇ ਆਪ ਕਠੌਰ ਤੱਪਸਿਆ ਅਤੇ ਅਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਚਲ ਪਏ। ਆਪ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਸਨ। ਆਪ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬੁਰਾਈਆਂ ਰਾਜ ਸੁਖ ਮਾਨਦੇ, ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਹਟਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਜਿਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਆਪ ਸਵੈ ਪਹਿਚਾਨ ਹਿੱਤ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਗਏ।

12½ ਸਾਲ ਘੋਰ ਤੱਪਸਿਆ ਕੀਤੀ। ਜੈਨ ਅਚਾਰਿਆ ਆਖਦੇ ਹਨ—ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦੀ ਸਾਢੇ 12 ਸਾਲ ਦੀ ਤੱਪਸਿਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 23 ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਦੀ ਤੱਪਸਿਆ

ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ 12½ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੰਗਲੀ, ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਕਸਟ ਦਿੱਤੇ। ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀਲੇ ਠੋਕ ਦਿੱਤੇ, ਪੈਰ ਤੇ ਖੀਰ ਪਕਾਈ, ਕਈ ਵਾਰ ਜਾਸੂਸ ਸਮਝ ਕੇ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇੱਕਲਾ ਸੰਗਮ ਦੇਵਤਾ 6 ਮਹੀਨੇ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਨੂੰ ਕਸਟ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਮਹਾਵੀਰ ਤਾਂ ਮਹਾਵੀਰ ਸਨ ਖਿਮਾ ਪੁੰਜ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਬਨਣ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਸਾਢੇ 42 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮ ਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਲ ਦਰਖਤ ਹੇਠ, ਜੁੰਭਿਕ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਰਿਜ਼ੂਬਾਲਿਕਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਆਪਣੂੰ ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਆਪਦਾ ਪਹਿਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਪਾਵਾਪੁਰੀ ਵਿਖੇ ਮਹਾਸ਼ੇਨ ਬਗੀਚੇ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪਦੇ ਪਹਿਲੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਇੰਦਰਭੂਤੀ ਆਦਿ 4400 ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਸ਼ੂ ਯੱਗ ਬਲੀ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਦੇ ਸ਼ਿਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਦਿਗੰਵਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮਹਾਵੀਰ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਾਜਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਵਿਪੁਲਾਚਲ ਪਹਾੜ ਤੇ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਆਪਨੇ 30 ਸਾਲ ਸਿੰਧ, ਸ਼ੋਵਿਰ, ਅਰਧ ਕੇਕਯ, ਕਾਸ਼ੀ, ਕੌਸ਼ਲ, ਵਿਦੇਹ, ਅੰਗ, ਬੰਗ, ਮਗਧ ਵਿਖੇ ਜੈਨ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਆਪਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇੰਦਰ ਭੂਤਿ ਗੋਤਮ, ਸੁਧਰਮਾ ਸਵਾਮੀ ਆਦਿ ਨੇ 45 ਆਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਕੀਤੇ। ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਰਧ ਕੇਕਯ, ਸਿੰਧੂ, ਸ਼ੋਭਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮੇ। ਆਪ ਹਸਤਨਾਪੁਰ, ਮੋਕਾ (ਮੋਗਾ), ਸਿਆਲਕੋਟ, ਹਸਤਨਾਪੁਰ, ਰੋਹਿਤਕ ਵਿੱਚ ਪਧਾਰੇ ਸਨ। ਅਜੇਹਾ ਜੈਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਆਵਸ਼ਕ ਚੁਰਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਬੁਣਾ ਵਰਤਮਾਨ (ਥਾਨੇ ਸ਼ਵਰ) ਵਿੱਚ ਤੱਪ ਸਮੇਂ ਪਧਾਰੇ ਸਨ।

ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਨੇ ਅਪਣੇ ਸਮੇਂ ਫੈਲੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਮਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਭਗਵਾਨ ਸਹਾਵੀਰ, ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਨ। ਆਜੀਵਕ ਅਚਾਰਿਆ ਗੌਸ਼ਾਲਕ ਪਹਿਲਾ ਆਪਦਾ ਚੇਲਾ ਸੀ। ਆਪਦਾ ਦਮਾਦ ਜਮਾਲੀ ਵੀ ਆਪਦਾ ਚੇਲਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਕਾਰਣ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਹੋ ਗਏ। ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹਰ ਵਰਨ, ਜਾਤ, ਨਸਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲੋਕ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਸ਼ਨਾਥ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ।

ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਜੀ ਦਾ ਨਿਰਵਾਨ ਦੀਵਾਲੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਪਾਵਾਪੁਰੀ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਜਿਥੇ ਆਪਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਜਲ ਮੰਦਰ ਹੈ। ਜੋ ਆਪਦੇ ਭਰਾ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਨੰਦੀ ਵਰਧਨ ਨੇ ਬਨਾਇਆ ਸੀ।

ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਝੋਪੜੀਆਂ ਤੱਕ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਦਾਸੀ ਚੰਦਨਾ, ਹਰੀ ਕੇਸੀ ਚੰਡਾਲ, ਮੇਤਾਰਿਆ ਪੁੱਤਰ

ਚੰਡਾਲ, ਆਨੰਦ ਕ੍ਰਿਸ਼ਾਨ ਅਰਜਨ ਮਾਲੀ, ਸਧਾਲ ਪੁੱਤਰ ਘੁਮਾਰ, ਜੈਅੰਤੀ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ, ਧੰਨਾ, ਸ਼ਾਲੀਭਦਰ ਜੇਹੇ ਸੇਠ ਅੱਜ ਵੀ ਜੈਨ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਅਣਖਿੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹਨ।

ਅੱਜ ਦਾ ਜੈਨ ਧਰਮ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦੀ ਦੇਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਇਕ ਤੀਰਥੰਕਰ ਦੀ ਦੇਣ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਅਨਾਦਿ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ।

ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸਿਧ ਰਾਜੇ ਭਗਤ

ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਖੁੱਦ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਸਨ। ਵੈਸ਼ਾਲੀ ਦੇ ਗਣਤੰਤਰ ਦੇ ਚੇਟਕ ਰਾਜਾ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦੇ ਨਾਨਾ ਸਨ। ਰਾਜਾ ਚੇਟਕ ਖੁੱਦ ਮਹਾਵੀਰ ਜੀ ਦਾ ਭਗਤ ਸੀ। ਇਸਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸਿੰਧ ਸੋਵਿਰ ਦਾ ਰਾਜਾ ਉਦਯਨ, ਅੰਵੰਤੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਚੰਡ ਪ੍ਰਦੋਤਕ, ਕੋਸ਼ਾਂਬੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸ਼ਤਾਨਿਕ, ਮਗਧ ਦਾ ਰਾਜਾ ਕੋਣਿਕ, ਅਜਾਤ ਸ਼ਤਰੂ, ਨਰੇਸ਼ ਬਿੰਬਸਾਰ ਦੇ ਨਾਂ ਮਹਾਵੀਰ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚ ਵਰਨਣਯੋਗ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਨਾਲ ਕੀਤਾ।

ਜੈਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਸ਼੍ਰੇਣੀਕ ਦਾ ਨਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ ਜੋ ਮਗਧ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਜਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਰਾਜਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ। ਸ਼੍ਰੇਣੀਕ ਦਾ ਸਮਾਂ 601-532 ਈ: ਪੂ. ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੇਣੀਕ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕੋਣਿਕ ਅਜਾਤ ਸ਼ਤਰੂ ਵੀ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਭਗਤ ਸੀ। ਪਰ ਜਦ ਉਸਨੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰਕੇ ਰਾਜ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਉਸ (ਕੋਣਿਕ) ਨੇ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ। ਕੋਣਿਕ ਨੇ ਜੈਨ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮਹਾਵੀਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਅਪਣੇ ਨਾਨਾ ਚੇਟਕ ਦੀ ਵੈਸ਼ਾਲੀ ਨਗਰੀ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਜੈਨ ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਨੇ ਰਾਜਪਾਟ ਲਈ ਕਰੋੜਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਣ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚ ਈਰਾਨ ਦਾ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਆਦਰਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ।

ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਜੈਨ ਰਾਜੇ

ਨੰਦ ਦੇਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਗਧ ਦੇ ਨੌਂ ਨੰਦ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਈ-ਪੂ-305 ਹੈ। ਮੌਰੀਆ, ਉਦਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੰਦ ਵੰਸ਼ ਆਇਆ। ਉੜੀਸਾ ਦੇ ਜੈਨ ਰਾਜੇ ਦੇ ਖੰਡਗਿਰੀ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਵਿੱਚੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੰਦ ਉੜੀਸਾ ਤੋਂ ਕਲਿੰਗ ਜਿਨ (ਰਿਸ਼ਵਦੇਵ) ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਖਾਰਵੇਲ ਨੇ ਜਦ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਦੱਖੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਾਜੇ ਪੁਸ਼ਯਮਿਤਰ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸੇ ਇਹ ਮੂਰਤੀ ਖਾਰਵੇਲ ਨੂੰ ਤੋਹਫੇ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਖੁੱਦ ਖਾਰਵੇਲ ਦੀ ਅਧੀਨਤਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਮੂਰਤੀ

300 ਸਾਲ ਨੰਦ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਕੋਲ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਮੌਰਿਆ ਵੰਸ਼ ਦਾ ਸਮਾਂ 320 ਈ.ਪੂ. ਹੈ ਇਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਰਾਜੇ ਚੰਦਰਗੁਪਤ ਮੌਰਿਆ ਜੈਨ ਧਰਮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਚਾਰਿਆ ਭੱਦਰ ਵਾਹੂ ਤੋਂ ਸਾਧੂ ਜੀਵਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਦੱਖਣ ਕਰਨਾਟਕ ਦੇ ਸ਼੍ਰਮਣ ਬੇਲਗੋਲਾ ਵਿਚ ਸਵਰਗ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ । ਮੌਰਿਆ ਖਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚ ਅਸ਼ੋਕ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸਾਰੇ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਸਨ । ਮੌਰਿਆ ਖਾਨਦਾਨ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸਹੀ ਸੋਮਾ ਹੀ ਜੈਨ ਗ੍ਰੰਥ ਹਨ । ਸੋ ਡਾ.ਸਮਿਥ ਵਰਗੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਚੰਦਰਗੁਪਤ ਮੌਰਿਆ ਨੂੰ ਜੈਨ ਮਨਦੇ ਹਨ ।

ਅਸ਼ੋਕ ਦੇ ਪੋਤੇ ਰਾਜਾ ਸਮਰਪਤੀ ਨੇ ਜੈਨ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲਾਇਆ ਉਸਦੇ ਗੁਰੂ ਅਚਾਰਿਆ ਸੁਹਸਤੀ ਸਨ । ਸਮਰਪਤੀ ਰਾਜੇ ਦਾ ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਉਹ ਹੀ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜੋ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅਸ਼ੋਕ ਦਾ ਸੀ ।

ਉੱਤਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜੈਨ ਧਰਮ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਰਤਮਾਨ ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਣਾ, ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਹਿਮਾਚਲ, ਸਿੰਧ ਦਾ ਇਲਾਕਾ, ਸਿਆਲਕੋਟ ਜੰਮੂ ਖੇਤਰ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਦਾ ਗੰਗਾ ਨਗਰ ਇਲਾਕਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ । ਪੁਰਾਤਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਉਤਰਾਪਥ ਆਖਦੇ ਸਨ । ਇਹ ਰਾਹ ਮਥੁਰਾ ਤੋਂ ਗੰਧਾਰ ਤਕ ਦਾ ਵਿਉਪਾਰਿਕ ਰਾਹ ਸੀ । ਹਿਉਨਸਾਂਗ ਸਮੇਂ ਸਮੁੱਚੇ ਉੱਤਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜੈਨ ਧਰਮ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਦੇ ਨਿਰਵਾਨ ਦੇ 500 ਸਾਲ ਤੱਕ ਜੈਨ ਧਰਮ ਖੂਬ ਫਲਿਆ ਫੁਲਿਆ । ਪਰ ਸਤਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਤੇ ਬੁੱਧਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਗਿਆ । ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਾਰੇ ਜਾਨਕਾਰੀ ਮਥੁਰਾ ਦੇ ਕੰਕਾਲੀ ਟੀਲੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ । ਹਰ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ 2300 ਸਾਲ ਤਕ ਪੁਰਾਣੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਜਨ ਧਰਮ ਹੋਣ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । 24 ਤੀਰ-ਥੰਕਰਾਂ ਵਿਚੋਂ 20 ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹੀ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਤੀਰਥੰਕਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮੇ ਸਨ । ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਸਿੰਧ ਸੌਵਿਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਉਦੇਯਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਤੋਂ ਰਾਜਸਥਾਨ, ਸਿੰਧ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮੇ ਸਨ ।

ਉੜੀਆ-ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਜੈਨ ਧਰਮ—

ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਵੀਰ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਲਿੰਗਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਸਮਿਤਸੇਨ ਦੀ ਸਪੁਤਰੀ ਯਸ਼ੋਧਾ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ । ਉਸੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਜੈਨ ਬਨ ਗਏ ਸਨ । ਕਲਿੰਗਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਖਾਰਵੇਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਈ. ਪੂ: 174 ਸਾਲ ਹੈ । ਉਸਨੇ ਉੜੀਆ ਵਿਖੇ ਖੰਡਗਿਰੀ ਤੇ ਉਦੇ ਗਿਰੀ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਜੈਨ ਮੁਨੀਆਂ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਫਾਵਾਂ ਬਨਾਈਆਂ । ਉਸ ਨੇ ਅਪਣੀ ਜਿੱਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼ਿਲਾ ਲੇਖ ਖੁਦਵਾਈਆਂ, ਜੋ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮੀਲਿਪਿ ਵਿਚ ਇਸ ਰਾਜੇ ਦਾ ਪੂਰਨ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ ।

ਇਹ ਰਾਜਾ 15 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਯੁਵਰਾਜ ਬਣਿਆ। 25 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਦੂਸਰੇ ਸਾਲ ਇਸ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤਕਰਨੀ ਪਛਮ ਵੱਲ ਸੋਨਾ ਭੋਜੀ ਅਤੇ ਪਛਮ ਦੇ ਰਾਜੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਏ। ਚੌਥੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਫੇਰ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਭੋਜਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਤਿਆ। ਬਾਖਤਰੀ ਦੇ ਯਤਨ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਮੋੜਿਆ। ਉਸ ਦਿਸ਼ਾ ਨੂੰ ਭਜਾਇਆ। 12ਵੇਂ ਸਾਲ ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਚੜਾਈ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਬੀ ਲੜਾਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਉੱਤਰਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਦਿਤਾ। ਖਾਰਵੇਲ ਨੇ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਜੈਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਹੇਤੂ ਇਕ ਧਰਮ ਸਮੇਲਨ ਬੁਲਾਇਆ। ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ, ਨਵਕਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਪਦਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਨ ਸੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਮਹਾਵਿਜੇਈ' ਖੇਮਰਾਜਾ, ਭਿਖੁ ਰਾਜਾ ਅਤੇ ਧਰਮ ਰਾਜਾ, ਪਦਵੀਆਂ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਉੜੀਸਾ ਤੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਜੈਨ ਧਰਮ ਫੈਲ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਤਪਸਿਆ ਦੁਹਰਾਨ (ਪਹਾੜ ਪੁਰ) ਬੰਗਾਲ, ਉੜੀਸਾ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼ ਘੁਮੇ ਸਨ। ਜੈਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਅਨਾਰਿਆ ਦੇਸ਼ ਸਨ। ਸੰਨ 629 ਵਿਚ ਹਿਉਨਸਾਂਗ ਨੇ ਵੈਸਾਲੀ, ਰਾਜਗ੍ਰਹਿ, ਨਾਲੰਦਾ ਅਤੇ ਪੁੰਡਰ ਵਰਧਨ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਜੈਨ ਸਾਧੂ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੇਂਦਰ ਵੇਖੇ ਸਨ।

ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਜੈਨ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਖੰਡਰ, ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ, ਗੁਫਾਵਾਂ, ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਜੈਨ ਧਰਮ

ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਜੈਨ ਧਰਮ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਤੀਰਥੰਕਰ ਭਗਵਾਨ ਰਿਸ਼ਭ ਦੇਵ ਪਾਲੀਤਾਨਾ ਸ਼ਤਰੂਂਜੀ ਤੀਰਥ ਤੇ 99 ਵਾਰ ਆਏ ਸਨ। ਫੇਰ ਭਗਵਾਨ ਨੇਮੀ ਨਾਥ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਖੇਤਰ ਗੁਜਰਾਤ ਦਾ ਗਿਰਨਾਰ ਇਲਾਕਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬਿਹਾਰ, ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਜੈਨੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸੁਰਖਿਆ ਨਾ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਜੈਨ ਉਪਾਸਕ ਤੇ ਸਾਧੂ ਗੁਜਰਾਤ ਤੇ ਦਖਣ ਵੱਲ ਗਏ। ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਬਲਭੀ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਮਹਾਵੀਰ ਨਿਰਵਾਨ ਸੰਮਤ 998 ਨੂੰ ਆਗਮਾਂ ਨੂੰ ਲਿਪੀ ਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦਿਗੰਬਰ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ। ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰਾਜਵੰਸ਼ ਜੈਨ ਸਨ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਕੂਟ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਰਾਜੇ ਅਸੰਘਵਰਜ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ, ਫੇਰ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਪਛਮੀ ਚੌਲਾਕਿਆ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੀ ਖੂਬ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਕੁਮਾਰ ਪਾਲ ਦਾ ਨਾਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਹ ਆਖਰੀ ਜੈਨ ਰਾਜਾ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੱਕ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਜਿਤਿਆ। ਇਸਨੇ ਅਪਣੇ ਗੁਰੂ ਅਚਾਰਆ ਹੇਮ ਚੰਦਰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਮੰਦਰ